

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKYCH ŠTÚDIÍ

BAKALÁRSKA PRÁCA

2010

Jozef BENĎÁK

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKYCH ŠTÚDIÍ

**DOMINIK TATARKA A JEHO NAVRÁVAČKY AKO
PREJAV SLOVENSKEJ STREDOEURÓPSKOSTI**

Bakalárska práca

Študijný program:

Stredoeurópska areálová kultúra

Pracovisko:

Katedra areálových kultúr

Konzultant bakalárskej práce:

prof. PhDr. Miloš Zelenka, DrSc.

Nitra 2010

Jozef BENĎÁK

Pod'akovanie

Ďakujem môjmu školiteľovi prof. PhDr. Milošovi Zelenkovi, DrSc. za rady, odborné usmernenie, pomoc a podporu ktorú mi poskytol aj napriek ťažkostiam, pri vypracovaní bakalárskej práce.

Abstrakt

BENĎÁK, Jozef: Dominik Tatarka a jeho Navrávačky ako prejav slovenskej stredoeurópskosti. [Bakalárska práca]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Fakulta stredoeurópskych štúdií; Katedra areálových kultúr. Nitra: FSŠ, 2010.

Bakalárska práca je venovaná osobnosti Dominika Tatarku, jeho tvorbe a spôsobu tvorby literárnych diel. Hlavná pozornosť je zameraná na vzťah autora k jeho rodnej krajine a vyobrazení spoločenských a kultúrnych pomerov na Slovensku. Ďalej sa práca venuje jeho vplyvu a prínosu pre literatúru či už na Slovensku a všeobecne v stredoeurópskom regióne. Práca zobrazuje názory a myšlienky autora ktoré mali vplyv na literatúru a kultúru v stredoeurópskom regióne.

Kľúčové slová: Slovensko a Stredná európa. Dominik Tatarka. Navrávačky.

Abstract

BENĎÁK, Jozef: Dominik Tatarka and his Navrávačky like a classification to central europe. [Bachelor`s work]. University of Constantine Philosopher in Nitra. Faculty of Central European studies; Department of areal cultures. Nitra: FSS, 2010.

The bachelor work is dedicated to the personality of Dominik Tatarka, his work and concept of creating his literary work. Main attention is focused on relationship of author to his country of birth and presentation of social and cultural stances in Slovakia. On next step is work dedicated to his influence and asset to literature at Slovakia and in general to region of Central Europe. Work shows jugdements and ideas of author which affects literature a culture in Central European region.

Key words: Central Europe and Slovakia. Dominik Tatarka. Navrávačky.

Obsah

Úvod	7
1 Zrod Tatarkovho diela	9
1 1 Tatarkova tvorba.....	11
2 Chápanie kultúry u Dominika Tatarku	15
2 1 Národná kultúra.....	16
2 2 Stredná Európa v Tatarkovom chápaní.....	17
2 3 Intertextualita Tatarkovej tvorby a Navrávačiek.....	20
2 4 Intertextualita v Rozhovoroch bez konca.....	21
2 5 Postmoderné prejavy v tvorbe Dominika Tatarku.....	24
3 Význam tvorby Dominika Tatarku	26
3 1 Tatarka, jeho vzťah a prínos Slovensku.....	27
3 2 Cena Dominika Tatarku.....	29
3 3 Pohľad na Tatarku a jeho tvorbu mimo Slovenska.....	31
Záver	33
Použitá literatúra	35

Úvod

Dominik Tatarka je považovaný za hlavnú osobnosť slovenskej disidentskej literatúry. Jeho život bol dlhodobým bojom za uctievanie kultúry a bojom za slobodu ktorá v spoločnosti absentovala. Za svoje dielo bol ocenený v roku 1969 titulom zaslúžilého umelca a stal sa aj šéfredaktorom časopisu Literárny život. Tatarka pôsobil ako spisovateľ, publicista a disident ktorý bol utláčaný a strážený na každom kroku bez kúska slobody. Práca je zameraná na pochopenie života a diela Dominika Tatarku skrz dielo Navrávačky. Preto sa v priereze celej práce odkazujeme na toto dielo ktoré je akýmsi konečným spisom a osobnou výpoveďou autora.

Prácu sme rozdelili na tri hlavné kapitoly v ktorých sa snažíme priblížiť Tatarku ako človeka, spisovateľa a bojovníka za slobodu. V prvej kapitole sme sa zamerali na genézu Tatarkovej tvorby v časovom horizonte od jeho detstva až po diela ktoré boli vydané „post mortem“. Rozborom jeho diel a okolností vzniku týchto diel sa snažíme poukázať na to v akých spoločenských podmienkach vznikli. Táto časť je veľmi dôležitá k pochopeniu a správnej orientácii v Tatarkovej tvorbe ktorá prechádzala cez rôzne vývojové etapy spôsobené zmenami spoločenskými, mocenskými či vlastnou zmenou autorovho myslenia. Skúsenosti Tatarku pri pobytoch mimo územie Slovenska sú neoddeliteľnou súčasťou jeho života, a takisto majú enormný vplyv na jeho tvorbu. Poznanie okolností a situácie pri pobyte autora v zahraničí je nutnosťou.

V druhej kapitole sa pokúšame zobrazit Dominika Tatarku a jeho chápanie kultúry. Jeho pohľady na to aká kultúra je a aká by mala byť, majú vyjadrovať ako Tatarka kultúru videl z jeho osobnej perspektívy a ako sa snažil stať sa jej súčasťou. Ako si autor predstavoval ideálny obraz kultúrneho života a čo pre túto ideu dokázal odovzdať. Zaoberáme sa tu intertextualitou jeho tvorby vo vybraných dielach, ktoré by mali byť základnými stavebnými kameňmi tohto obdobia a odhaľujeme príslušnosť Dominika Tatarku k stredoeurópskej postmoderne cez hlavné znaky postmodernity, cez voľbu témy a osobné skúsenosti autora.

V tretej kapitole sa dostávame k prínosu autora pre budovanie a udržanie kultúrnych hodnôt, či už na území Slovenska a aj v zahraničí, jeho prácu sa snažíme zhodnotiť z pohľadu slovenských občanov, príslušníkov slovenského národa a taktiež jeho priateľov a známych ktorý Tatarku osobne poznali, alebo ich jeho diela a život nejako ovplyvnili. Rozoberáme

dôležité pohľady na osobu Dominika Tatarku a to nielen ako autora literárnych diel ale aj ako osobnosť v súkromnom živote. Podkapitola je venovaná Cene Dominika Tatarku, ktorá je jasným dôkazom dôležitosti tohto slovenského autora ktorá je podložená výberom niekoľkých úryvkov z esejí držiteľov tejto ceny. Tu sa snažíme poukázať na veľký význam Dominika Tatarku pre literatúru a vyjadruje jeho prínos, ktorý bol znateľný.

1 Zrod Tatarkovho diela

Ako je známe, Dominik Tatarka sa narodil v obci Drienová v roku 1913. Narodil sa do roľníckej rodiny, v ktorej vyrastal bez otca zo svojou matkou, babičkou a sestrami. Spôsob života na dedine v ňom vypestoval silné sociálne cítenie a taktiež hlbokú úctu k fyzickej práci. V detstve sa do kontaktu s knihami vôbec nedostal a preto u neho vzbudzovali záujem hlavne takzvaný ľudový rozprávači, ako napríklad drotári. „*Jožko z Klieštiny, to boli také živé noviny, ktoré roznášal po celom Považí, od Žiliny až kdesi po Trenčín... ..Iní zase na jarmoku predávali dedinské balady. Žiaľbohu neviem povedať či existuje niekde v nejakom ústave aspoň niekoľko takýchto publikácií, ako povedzme mlynárka zabila mlynára a takéto prekrásne balady vo veršoch.*“¹ Jeho záujem o ľudové piesne, príbehy a rozprávky bol prvým impulzom pre jeho ďalší duševný rozvoj. Študovať začal na cirkevnom gymnáziu v Nitre, neskôr prestúpil do Trenčína. Ako úspešný maturant v roku 1934 odišiel na Karlovu Univerzitu do Prahy. Kvôli uplatnenia do budúcnosti sa zameral na štúdium češtiny a francúzštiny, aj keď sa pôvodne chcel venovať filozofii. „*Neobyčajne citlivo reagoval na nové trendy v literatúre a umení, najbližší mu boli básnici J. Seifert, F. Halas, V. Nezval a prozaik V. Vančura. Veľmi ho zaujalo české divadlo, predovšetkým E.F. Burian, Voskovec a Werich.*“² Študoval iba vďaka štipendiu, a privyrábal si vo Vinohradskom divadle. Bez výborných študijných výsledkov by v Prahe nemohol zostať. Pernamentne bol vystavený hrozbe že sa bude musieť zbalit' a odísť späť na Slovensko. Aj táto skúsenosť mu bola nápomocnou v neskoršom období keď bol vystavený omnoho ťažším životným skúškam.

Otázku, čo znamená stať sa spisovateľom riešil po celý život. Porovnával samého seba a jeho priateľov z Filozofickej fakulty. Jeho rovesníci nielenže už písali ale takisto aj publikovali svoje práce. Tatarka ich obdivuje a táto skutočnosť ho posilňuje v jeho zámere stať sa spisovateľom. Nebolo možné porovnávať sa zo svojimi českými kolegami. Tatarka prišiel do Prahy z neporovnateľne odlišných pomerov, určite zložitejších, a mal diametrálne odlišné životné skúsenosti. Sám sa chcel svojim písaním zvečniť, niečo o svete povedať z jeho uhla pohľadu. Písanie je taktiež pre Tatarku dôležitým nástrojom ktorým je možno pozmeniť svet.

---

¹ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 26-27

² PERSTICKÁ, D., PŘEROSTOVÁ, L. 1991. Dominik Tatarka a ti druzí, s. 137

Už aj na Slovensku protestoval, ale jeho protesty boli lokálne a týkali sa malých nespravodlivostí ktoré však vnímal veľmi citlivo. Po príchode do Prahy nastal zlom ktorý mali na svedomí demonštranti u ktorých sa objavovali fašistické nálady. V tomto okamihu jeho odpor prerastá v revoltu, protesty proti totalitnému režimu ktorý chcel rozbiť demokratickú republiku, absolvoval po boku s lavicovými študentmi v uliciach Prahy. Revolta pre Tatarku znamenala človeka ktorý sa vysloví negatívne vždy tam kde je to potrebné, revolta však bola niečo pozitívne. *„Pojem revolty má pre pochopenie Tatarkovho celého života zásadný význam: aj pre neho, ako aj pre mnoho jeho vrstevníkov, bola znakom mravnej angažovanosti človeka vo svete a ventilom vnútorného napätia.“*³ Poddanosť, odstrčenosť a zavrhnutie to boli hlavné dôvody vzbury. Neskôr sa toto bytostne dotýkalo aj jeho, keď nesmel publikovať, ocitol sa na okraji a bol úplne vypojený zo spoločenského diania. Odpor voči normalizácii a okupácii v roku 1968 je jasným príkladom typického Tatarkovho postoja a vyjadrenia jednoznačného „nie“ v danej historickej situácii. Avšak nie je to samoučelné správanie, je založené na empirických základoch. Mlčanie a nevyjadrenie názoru pre Tatarku znamenalo že človek si nič nemyslí a nič nechce. *„Z týchto prameňov vychádza iný Tatarka – odbojník, ktorý sa vytrvale verejne ale aj vnútorne vzpiera, vzdoruje všetkému, čo musí sám na sebe – spolu s inými – znášať.“*⁴

V roku 1938 odchádza študovať na Parížsku Sorbonu, po skončení štúdia na Karlovej Univerzite v Prahe. Do Francúzska odchádza krátko po Mníchovskej dohode po ktorej sa Československo dostalo pod silný vplyv nacistického Nemecka. Paríž bol legendárnym strediskom európskej kultúry ktorú chcel Tatarka nielen spoznať a neskôr konštatovať čo zažil ale taktiež ju hlavne žiť a pochopiť. Ako píše v diele Prútené kreslá: *„Aby som uspal Danielinu ostražitosť voči sebe a držal sa na uzde, vše som v narážkach pripomínal, že som cudzincom, ale v pravde som sa dovedy ním necítil... ..Demonštroval som. V krátkom čase som si z duše aj z plných pľúc zademonštroval... ..skandoval som ako Francúz vo veľrieke Francúzov, ktorá sa v tých pohnutých časoch valila po bulvároch, kúpil som sa v mori Francúzov...“*⁵ Autor sa štylizuje do hlavnej postavy ktorá sa nechce vzdať svojej identity ale zároveň je otvorená prijať nové a dosiaľ nepoznané skúsenosti. To práve Paríž Tatarkovi poskytoval.

---

³ EIS, Z. 2001. Dominik Tatarka medzi domovom, Prahou a Paříží, s. 78

⁴ EIS, Z. 2001. Dominik Tatarka medzi domovom, Prahou a Paříží, s. 79

⁵ TATARKA, D. 1990. Prútené kreslá, s. 50

1 1 Tatarkova tvorba

Tatarka začal písať už keď študoval na gymnáziu v Trenčíne. V roku 1933 mu uveřejnili prvé dve poviedky Cesty a Záchvevy duše v študentskom časopise Svojet, krátko nato systematicky publikoval v Slovenských pohľadoch. Knižne debutoval súborom noviel a poviedok V úzkosti hľadania (1942). V siedmich prózach zbierky analyzoval vnútorné mravné a existenčné otázky človeka, ktorý "hľadá" stratené istoty. Novelistické príbehy sa často dostávajú do polohy mýtu alebo podobenstva. V zbierke sa nachádzajú poviedky a novely Podvojná rozprávka, Pred zrkadlom, Človek na diaľku, Pach a tri najznámejšie diela Červený Benčat, Kohútik v agónii a Ešte s vami pobudnúť.

Obraz človeka poznačeného vojnovým rozkladom spoločnosti Tatarka vykreslil v románe Panna zázračnica (podľa tiráže 1944, v skutočnosti vyšla v máji 1945). Úzkostný životný pocit otrávenosti vojrovej generácie si postavy vyvažujú náhradnou životnou aktivitou. Vonkajší rámec situácií tvoria bratislavské romantické zákutia (ulice, krčmy, ateliéry a pod.), kde sa uskutočňujú výstredné schôdzky básnikov, maliarov a iných bohémov. V románe sa tragické motívy presúvajú do snovej polohy fantastiky, hravej obrazotvornosti, čo je postup blízky surrealizmu a experimentálnej próze, s prevahou reflexívnych a psychologických prvkov. Podľa Tatarkovho scenára nakrútil Štefan Uher roku 1966 rovnomenný film. Po roku 1945 sa Tatarka viac sústredil na zažitú skutočnosť, ku ktorej sa usiloval priblížiť zmenou tvorivej metódy. V románe Farská republika (1948) ktorý môžeme označiť ako psychologický román ktorý reflektuje spoločenské vedomie v čase mravnej krízy a demagógie v období tzv. slovenského štátu.⁶

V roku 1950 mu vychádza román Prvý a druhý úder „v ktorom Tatarka vytvoril paralelu medzi individuálnym vedomím jako prejavom pocitu existencie a vedomím kolektívnym, ktoré treba prebudiť, aby ľudia mohli sami zvládnuť svoj sociálny osud a teda v sociálnom zmysle existovať.“⁷ Roku 1954 vydal román Radostník s tematikou združstevňovania dediny a o rok neskôr budovateľský román Družné letá. Vo všetkých troch dielach Tatarka splatil daň dobovému schematizmu a cítil že touto cestou nechce ďalej pokračovať. „Bol tak osobitým spisovateľom, že sa nemohol vtesnať do socialistického realizmu ktorý bol v 50. tých rokoch vnútený všetkým spisovateľom. Túto éru ukončil prózou Démon súhlasu ktorá najprv vyšla v roku 1956 časopisecky. Tým sa stal nesporne prvým

⁶ [online] http://books.sk/writer_card.jsp?id=183

⁷ ŠTEVČEK, J. 1989. Dejiny slovenského románu, s. 457

slovenským spisovateľom ktorý po mnohých dielach socialistického realizmu s veľkým majstrovstvom nastavil satirické zrkadlo stalinizmu.“⁸

V knihe reportáží z Francúzska, Anglicka, Švajčiarska a Mongolska Človek na cestách (1957) vychádzal predovšetkým z úvahovej konfrontácie sveta a domova. Týmto dielom obohatil slovenskú literatúru o moderný typ umeleckej reportáže v ktorých prejavil pestrosť života. Radikálny obrat v jeho tvorbe znamenala kniha dvoch noviel Rozhovory bez konca (1959). Jeho pohľad na človeka sa zakladá na úvahách a osobnej retrospektíve s dôrazom na odhaľovanie zmyslu života (Kohútik v agónii) „*Vo chvíli sa treba rozhodnúť. A ja som sa rozhodla tak, ja som si smrť vyvolila, žila som v tom... Vieš, pomyslela som si: Ved' sú ľudia. Sme nevinní. Nevinných zabíjať predsa nebudú. Videla som, že je zle, ale ja hlúpa mať som si pomyslela, chvíľu som sa na to spoľahla. Ach, beda nám, nevinní ani spravodliví , vravíš, už na svete neobstoja?*“⁹ a význame mravnej obete (Ešte s vami pobudnúť) „*Babička na nás čaká. Prišla iba kvôli vám rovno z nemocnice, aby ste si ju zapamätali takúto. Bola najsmelejšia žena na svete, nebála sa divokých koní ani úžerníka...ale to vy neviete... ničoho na svete sa nebála, pre vášho otca a pre svoje deti by do ohňa skočila.*“¹⁰. V komornej novele Prútené kreslá (1962) vychádzal z osobných zážitkov počas štúdií v Paríži pred druhou svetovou vojnou. Dominuje v nej hodnota ľudského porozumenia a lásky k žene. „*Ste vzdelaná a hrdá žena, v svätom svojom egoizme položte si podmienku, ktorú ani vám nebude ľahko splniť. Darmo, lásku si treba zaslúžiť. Niekedy sa nám jej nedostane, ale upevnili sme si aspoň sebavedomie , že sme urobili a sme schopný urobiť pre ňu všetko.*“¹¹ Ešte ďalej sa v tomto smere dostáva v satire-pamflete Démon súhlasu (1963). Kniha obsahovala aj „rozprávku“ O vládcovi Figurovi. Kniha bola napísaná bezprostredne po 20. zjazde KSSS na ktorom bol odhalený kult osobnosti J.V.Stalina. Keď sa toto dielo dostalo na verejnosť, vyvolalo nadšené ohlasy a to či už pozitívne, tak hlavne negatívne ktoré smerovali hlavne z oficiálnych miest. „*Tatarka zobrazil s groteskným zveličením tragický osud umelca, ktorý sa za výhody upíše k spolupráci s totalitným režimom. V tejto próze podal najkritickejšiu analýzu stalinizmu v tej dobe, prenikavú kritiku vládnuceho monopolu jednej strany a praktík komunistickej diktatúry, otvorene vypovedal pravdu o sovielizácii slovenskej spoločnosti po roku 1948. Démon súhlasu bol tiež aj vyjadrením Tatarkovho nesmierneho sklamaní. Skôr*

⁸ PERSTICKÁ, D.,PŘEROSTOVÁ, L. 1991. Dominik Tatarka a ti druhí, s. 144

⁹ TATARKA, D. 1959. Rozhovory bez konca, s. 67

¹⁰ TATARKA, D. 1959. Rozhovory bez konca, s. 125

¹¹ TATARKA, D. 1990. Prútené kreslá, s. 107

patril medzi tých , ktorí sa stotožnili s komunistickými ideálmi, uverili v legitimitu moci, ktorá tvrdila, že o tieto ideály sa usiluje, a preto písal v prospech týchto ideí.“¹²

V rokoch normalizácie, keď Tatarku doživotne vykázali z oficiálnej literatúry, vďaka kontaktom so spoločenstvom Charta 77 svoju literárnu tvorbu veľmi silno zosobnil. Písal akoby nekončiaci denník, v ktorom otvorene hovoril o tom, čo prežíval, vnímal, cítil, o čom premýšľal, s čím alebo s kým žil. Ide do značnej miery o dokumentárny záznam obohatený o sprievodné (existenčné) reflexie. Zásluhou editora Jána Mlynárika z týchto textov vznikla voľná trilógia Písačky. Prvá časť samizdatovej verzie tejto knihy vyšla v edícii Petlice, vydávanej Ludvíkom Vaculíkom v Prahe (1979), druhá časť Sám proti noci v Mníchove (1984) a tretia časť s názvom Listy do večnosti vo vydavateľstve J. Škvoreckého v Toronte (1988). Predchádzal jej zborník Písačky pro Dominika Tatarku, ktorý vyšiel v edícii Petlice na počesť 70. výročia Tatarkovho narodenia roku 1976. Základnými témami trilógie sú rozprávačov vzťah k ženám, august 1968, spoločenský vývoj v rokoch normalizácie s osobitným zreteľom na oficiálny literárny život, spomienka na domov, rodičov a detstvo atď. Písačky v slovenčine vyšli prvý raz až roku 1999 pod názvom Písačky pre milovanú Lutáciu v pražskom vydavateľstve Labyrint.¹³

Ďalšie Tatarkovo dielo sa zrodilo roku 1985 počas rozhovorov s profesorkou češtiny z Prahy, Evou Štolbovou. Dielo dostalo po dlhom výbere príznačný názov Navrávačky, a to hlavne kvôli spôsobu spracovania diela. V Navrávačkách bola na prvom mieste autenticita textu, presne tak ako si to želal Dominik Tatarka. Ako píše Eva Štolbová, Navrávačky sú „*knihou osobných spomienok Dominika Tatarku, súbor jeho názorových koncepcií, vyznaní, pokání a posolstiev...*“¹⁴ Tatarka sa veľmi úprimne vyjadruje, je tu cítiť jeho uzmierenie a odpustenie. Priam konkrétne sa vyjadruje k svojim pražským priateľom, pri jeho predstave o poslednej rozlúčke na tomto svete. „*Pochovajte ma, tak ako mi to môj otec akosi naznačil: nájdite jeden obĺázek, všetci naň poplijte a hodte ho do Vltavy. Tak v štyroch piatich, koľko sa vás zide, hodíte kamienok do Vltavy a poviete: Jeden Tatarka už tiž odišiel.*“¹⁵ Kniha vyšla v roku 1988 vo vydavateľstve Index v Kolíne nad Rýnom. Ešte pred novembrom 1989 uverejnili Slovenské pohľady prvú časť Navrávačiek, čím sa Tatarka prvý raz po roku 1968

¹² PERSTICKÁ, D., PŘEROSTOVÁ, L. 1991. Dominik Tatarka a ti druzí, s. 145-146

¹³ [online] http://books.sk/writer_card.jsp?id=183

¹⁴ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 10

¹⁵ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 181

vrátil do verejne publikovanej slovenskej literatúry. Konečná podoba knihy sa dostala na verejnosť v roku 2000 pod názvom Navrávačky s Dominikom Tatarkom. Táto verzia obsahuje dôsledný prepis dvadsiatich audiokaziet, ktoré zachytávajú rozhovory Evy Štolbovej a Dominika Tatarku. Autenticita je zachovaná v najväčšej možnej miere. Prelína sa tu český jazyk so slovenským jazykom, objavujú sa nedokončené výpovede, vulgarizmy, niektoré úseky boli z dôvodu nezrozumiteľnosti vynechané a tak čitateľ dostáva originálnu výpoveď, možno aj na úkor plynulosti textu či celistvosti.

V posledných rokoch života ukladal Dominik Tatarka svoje prozaické majstrovstvo do listov. Jednou z adresátok jeho listov bola Erika Podlipná, ktorá z nich vytvorila knihu s názvom Koláž (1993). V strhujúcej tragickej ľúbostnej dráme normalizačného temna sa v nej stretávajú dvaja rovnocenní partneri: spisovateľ Bartolomej Slzička, čiže Dominik Tatarka, a Erika Podlipná ako Terencia. Pri príležitosti piateho výročia Tatarkovej smrti sa v bratislavskom Štúdiu S zišli priatelia i znalci jeho diela. Časť tohto večera zachytáva publikácia Ešte s vami pobudnúť (1994), ktorá obsahuje príspevky priateľov a literárnych vedcov, ktorí sa osobne na stretnutí zúčastnili, aj tých, ktorí spomínali na diaľku.

Tatarka sa od 40. rokov venoval aj literárnej publicistike a neskôr napísal aj niekoľko štúdií o slovenskom výtvarnom umení. Knižný výber z jeho statí o literatúre a výtvarníctve vyšiel pod názvom Proti démonom (1968). Tatarkove dosiaľ knižne nepublikované úvahy, state a články, alebo uverejňované len fragmentárne, vyšli v knižnej podobe pod názvom Hovory o kulture a obcování (Praha 1995).

D. Tatarka sporadicky prekladal z francúzštiny (diela Vercorsa, A. de Musseta, G. de Maupassanta). Z jeho niekoľkých filmových scenárov sa realizoval film Priehrada (réžia P. Bielik) a Panna Zázračnica (réžia Štefan Uher).

Tatarka je najvýznamnejšou osobnosťou slovenskej disidentskej literatúry. Za Písačky sa stal prvým nositeľom Ceny Jaroslava Seiferta, zriadenej Nadáciou Charty 77 pre najlepšie diela českej a slovenskej literatúry, ktoré nesmeli vyjsť doma. Roku 1990 mu udelili Národnú cenu SR in memoriam a 28. októbra 1990 mu udelili Rad T. G. Masaryka I. triedy in memoriam. Zároveň v tom istom roku na návrh Václava Havla bola v Stockholme založená Cena Dominika Tatarku.

2 Chápanie kultúry u Dominika Tatarku

Dominik Tatarka si hned pri vstupe do kultúrneho diania na Slovensku kládol základné otázky a rovnako fundamentálne na ne aj odpovedal. Aj napriek tomu že bol jeho autorský aj ľudský život plný peripetií. Keď však dôkladnejšie nahliadneme na jeho život máme možnosť vidieť enormnú stálosť pri zotrvaní na niektorých myšlienkach, ktoré vyslovil už na začiatku. *„Takmer ani jeden slovenský vzdelanec neformuloval na prahu štyridsiatych rokov takú ucelenú filozofickú koncepciu ako Dominik Tatarka. Jej pôvod vidím v novotomizme, ktorý sa prechyluje väčšmi ku augustínovskej koncepcii, narúšajúcej systémovú uzavretosť tomizmu, v ktorom má prevahu normatívnosť. Z prvého preberá zmysel pre formu, tvar a stavbu, z druhého zasa orientáciu na temporálnosť a dynamiku všetkého súcna, zúčastňujúceho sa na forme bytia.“*¹⁶ Príroda a prirodzenosť je podľa Tatarku chaotická a sama seba nevedomá, teda chýba jej zmysel a význam. Sebavedomie a teda seba-zmysel do nej pridáva po tvorivom zásahu až človek – ktorý je analógiou božej creatio. Príroda a prirodzenosť sa dostávajú do polohy, v ktorej ich bude človek bude prijímať ako dielo ducha tj. že sa sformujú, alebo ako hovorí Tatarka: *„mimo formy je práca ducha nezrozumiteľná.“*¹⁷

Tatarka sa vo svojich dielach často obracal k bohu. Nie práve k nejakej éterickej bytosti ktorá drží ochrannú ruku nad ľuďmi, ale Tatarka skôr boha vnímal skrz prírodu a ľudí. Konkretnejšie boha vkladal do prírody a ľudí. Materiálna podoba tohto konceptu vychádza z Tatarkovej snahy, či túžby a o vytvorení božieho kráľovstva na zemi. *„Z milosti božej vzňal sa v nás pocit ekumenický, pocit planetárneho..., nutnosti planetárneho pochopenia, lásky, milosrdenstva a v tom né že musíme pokračovať, v tom je čím dál, tým víc pocioťvané naše blaženství. Čiže ve stupňovaném našem blaženství dostavuje sa kráľovstvo božie. To kráľovstvo božie je planetárne pochopenie, odpustenie, celková víze.“*¹⁸

---

¹⁶ HAMADA, M. 1993. Tatarkova koncepcia kultúry. In: Slovenská literatúra, 40, č. 2-3

¹⁷ TATARKA, D. 1986. Proti démonom, s. 31

¹⁸ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 159

2 1 Národná kultúra

Národná kultúra bola u Tatarku vždy podmienená existenciou všeľudskej kultúry. Teda ak by národná kultúra nemohla byť zapojená s väčším celkom, univerzálnou kultúrou platnou pre všetkých ľudí, stratil by sa jej význam. „*Národ sa nestáva plnoprávnym národom vtedy, keď dosiahne svoju štátnosť – čo pokladá za prirodzené právo každého národa – ale vtedy, keď je slobodný a keď sa svojou kultúrou zúčastňuje na tvorbe celej ľudskej kultúry.*“¹⁹ Teda ako Tatarka vyjadruje svoj postoj k interakciám medzi kultúrami národov. „*Kolujte, sprostredkujte si, čo máte dobrého, čo máte krásneho, to zaujíma nás všetky. Ukážte nám svoj folklór, svoje zbojnícke piesne, svoje, svoj spôsob, jak se bavíte, své první divadlo, to obcovanie, ako vy spolu obcujete, jak navazujete dotyk jeden z druhým, obec s obcou.*“²⁰ Dôležitým a neprehliadnuteľným aspektom národnej kultúry sú tradície. Na tradíciách a ideáloch ktoré reprezentujú ten ktorý národ treba stavať jeho kultúru. Výchova v ideáloch národa je jediný cieľ ako zabezpečiť vývoj národnej kultúry do budúcnosti. „*Moja mat' rodná, můj otec a můj dedo, to je identita. To je identita jednej roľníckej rodiny. Alebo povedzme folklórnej dediny, keď chcete. Na to musíme v nejakom zmysle navazovať.*“²¹ Vznik kultúry nemožno datovať konkrétne zo dňa na deň, viazať na určitý dátum, revolúciu či inú udalosť. Kultúra musí byť kontinuálna, viažuca sa na odkaz, Má schopnosť asociovať a združovať z jedincov sympatizujúce spoločenstvo.

Ďalším dôležitým aspektom je stav v akom je prostredie pre tvorbu kultúry zachované. Jedinec sa pri tvorbe kultúry o prostredie opiera, nachádza v ňom čo potrebuje a stáva sa jeho súčasťou a tak isto aj súčasťou ľudskej pamäti. Ale to iba v tom prípade ak sa k prostrediu správa ohľaduplne a “znásilňuje ho”. “*Znásilnená žena, znásilnení občan, znásilnená krajina sú pre Tatarku synonymá ľudskej deštrukcie*”²²

---

¹⁹ HAMADA, M. 1993. Tatarkova koncepcia kultúry. In: Slovenská literatúra, 40, č. 2-3

²⁰ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 111

²¹ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 54

²² ZAJAC, P. 1993. Tatarkova cesta. In: Slovenská literatúra, 40, č. 2-3

2 2 Stredná Európa v Tatarkovom chápaní

„Stredná Európa ako kultúrny a geografický priestor či križovatka medzi Západom a Východom sa vždy vyznačovala premenlivou pozíciou nestabilných centier a periférií, špecifickým prierezom etnosov, kultúr a náboženstiev. Teritoriálny princíp vzájomného „dotýkania“ viedol k intenzívnejšiemu spôsobu komunikácie a výmene literárnych hodnôt, k hlbšiemu porozumeniu, ale aj k ich stretom a konfliktom umeleckých tradícií, poetík a konvencií.“²³

Teritoriálnu blízkosť a prelínanie stredoeurópskych národov Tatarka často popisuje či už úvahami o potrebe kooperácie medzi národmi, teda ich kultúrami ale aj častými interakciami medzi členmi týchto národných spoločenstiev. Sám Tatarka bol de facto neustále konfrontovaný s kultúrnymi prejavmi iných národov a to hlavne kvôli získaniu vzdelania či už na Karlovej Univerzite v Prahe alebo v Sorbonne v Paríži. Do Prahy prichádzal ako mladík bez poznatkov a skúseností mimo hraníc Slovenska. Príchod do Prahy mu otvoril nové obzory ktoré doposiaľ nemal možnosť poznať. Už samotná budova nádražia v ňom zanechala hlboký dojem. Ako môžeme vidieť v diele Prútené kreslá, staničná hala sa stáva predmetom značného záujmu. *„Daniela sa zaklonila, pohľadom chvíľku blúdila po stenách tej staničnej haly, dotýkala sa ampliónov, rohov, pavučín, nasadaného prachu. Na chvíľu privrela oči: Všetko, táto hala zvučala železným hlasom“²⁴* Staničná hala je pre Tatarku miestom kde akoby dochádzalo k závažným rozhodnutiam. Každý vlak predstavuje určitú cestu životom, možnosť voľby zostáva na cestujúcom, môže si vybrať akúkoľvek možnosť. Motív stanice cez ktorú prechádza ľudstvo, národy alebo inokedy stanica ako predmestie stredoeurópskeho veľkomesta. To boli taktiež zobrazenia vlakovej stanice, ktorá sa stala dôležitou súčasťou Tatarkových diel. *„Keď sme prišli na stanicu stratil som sa Matajovi v protismerných prúdoch ľudí. No o chvíľu ma už našiel na nástupišti. Boleráz, uchodíš pred zajtrajším zasadáním?“²⁵*

---

²³ ZELENKA, M. 2008. Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie, s. 4

²⁴ TATARKA, D. 1990. Prútené kreslá, s. 92

²⁵ TATARKA, D. 2009. Démon súhlasu, s. 57

Tradície stredoeurópskeho regiónu sú úzko spojené taktiež s náboženstvom a vierou v Boha. „*Postmoderné umenie i myslenie vo východnej a strednej Európe vzniká a rozvíja sa v úzkej spätosti a nadväznosti na transcendencium a sacrum.*“²⁶ U Tatarku je tento fakt jasne viditeľný. Je evidentné že od malička mu bola vštepovaná viera v Boha. A tak náboženské prostredie v ktorom vyrastal, zanechalo v ňom určité stopy. Náboženstvo bolo nadradované a preceňované nad ostatné hodnoty v bežnom živote ľudí. Ako sa vyjadruje sám Tatarka: „*Rolu možno porať, sem a tam, možno ju aj preorať, vybrať kameň všetko, trnie a tak, pohnojiť. Rola ako perina, v ktorej sa rodí. Ale pri tom všetkom bolo Božie požehnanie vyššia inštancia. Bez Božieho požehnanja to nešlo.*“ „*Božie požehnanie bola oblasť, tak by som povedal, výskumu roľníka. Prečo naraz je toľko rýb vo vode? Moje ovce sú kotné a prečo, a tie nie..., vieš. To bolo, to je prastarý pocit roľníckeho obyvateľstva, že striehne na znamenia.*“²⁷ Náboženstvo je aspektom úzko spätým s kultúrou, cez ktorý sa Tatarka pozerá na svet rozdielne. Nachádza v ňom dôležité prvky pre ľudskú existenciu. Iný pohľad na svet. Potrebu náboženstva vyjadruje najvýstižnejšie v prirovaní: „*Ale povedzme náboženstvi, čiže kolektívna otázka. Jednou zo základných otázok ľudskej kultúry je ľudské myslenie. Takže, nie tak, čo sa cituje, možno je aj ópium ľudstva, možno aj je ópium, ale ľudstvo má ópium na najrôznejších stupňoch svojho vývinu – potrebujú kohosi zbožňovať. Potrebujú útechu, útechu...*“²⁸

Sám Tatarka však pristupuje k náboženstvu ako k prostriedku ktorým možno odstrániť nedokonalosti respektíve každú nekoherentnosť ľudského správania či myslenia. Čím sú nekoherentnosti väčšie, tým viac sa stávajú prostriedkom ktorý dokáže ozdraviť a posilniť zmysel kresťanského modelu ktorý Tatarka využíva. „*Záväzok vysoko situovať zmysel bytia takto občas vedie nielen k pomerne neškodnému snobizmu, ale aj k pokrytectvu, čo z kresťanského hľadiska už nie je celkom neškodné. No aj na to – ako na všetko – má kresťanstvo vysvetlenie.*“²⁹

---

²⁶ ŽILKA, T. 1994. Test a posttext, s. 90

²⁷ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 231,232

²⁸ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 207

²⁹ MIKULA, V. 1997. Od baroka k postmoderne, s. 112

Druhá svetová vojna a povojnové dianie znamená úplný rozklad základných morálnych hodnôt spoločnosti. Povoynové dianie v Európe sa samozrejme odrazilo na dianí v spoločnosti. Európa bola rozdelená a Tatarka túžil po jej spolení, aj keď nie geografickom ale kultúrnom. „*Ale národy, národy majú alebo nahlížejú nevyhnutnosť zharmonizovať, udělat jednu společnost, v které, v které sme my, v které se uctíváme, v které poznávame, že tato naša planeta, jak se říká je malá.*“³⁰ Pokus o obnovenie fungujúcej civilizácie bol náročný a takmer nedosiahnuteľný. Toto rozdelenie bolo možné prekonať iba prostredníctvom mýtu, pretože či už samotná civilizácia, socialistická spoločnosť či samotný Tatarka vyprodukovali množstvo protichodných názorov a domniek. Moderný mýtus ktorý Tatarka vedome utvára je snahou dosiahnuť opätovné spojenie štruktúr, tak aby mali zmysel. „*Mýtus, tento skvelý nástroj spoločenskej autohypnózy i individuálnej autosugescie, najstarší a zatiaľ najúčinnější stroj na fabrikovanie zmyslu spoľahlivo funguje aj Tatarkovi.*“³¹ Mýtus neslúži iba na zjednocovanie sveta ale takisto je dôležitý aj pre autora ktorý sám seba stavia do úlohy mýtotvorcu a človeka ktorý sa zasadzuje za znovuobnovenie fungujúcej spoločnosti. Moderný mýtus tvorí vo svojom vrcholnom diele šesťdesiatych rokov Kohútik v agónii, v ktorom nadväzuje na svoj kresťanský existencializmus. Úzkosť, osamelosť, izolovanosť človeka a znechutenie sa snaží prekonať záujmom a o človeka. Človek sa stáva predmetom hľadania a zároveň je aj hľadajúcim, ak tento proces nie je úspešný, nie je to primárne zlyhanie, ak si uvedomíme že už v hľadaní je nachádzanie. Príklad poskytuje samotné dielo Kohútik v agónii kde na začiatku diela Paľko vracajúci sa z frontu nachádza svoju sestru Katarínku v takmer bezvýchodiskovom duševnom rozpoležení. „*Ale sestra nič nepobadá, nevytuší, ba nič nechce vedieť o svete. Ona len objíma v sebe studený, hladký balvan bolesti.*“³² Postupom času sa snaží Paľko vo svojej sestre nájsť práve tú osobnosť ktorou bola pred smrťou syna, čo aj keď sa mu úplne nepodarí, predsa znamená pokrok k lepšiemu. Už samotné hľadanie je úspechom! „*Čosi ako nádych úsmevu sa jej rozlieva okolo úst. To na svojho chlapca myslí... On, jej chlapec, vo sne sa na ňu usmieva zmierený.*“³³

---

³⁰ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 86

³¹ MIKULA, V. 1997. Od baroka k postmoderne, s. 108

³² TATARKA, D. 1959. Rozhovory bez konca, s. 12

³³ TATARKA, D. 1959. Rozhovory bez konca, s. 86

2 3 Intertextualita Tatarkovej tvorby a Navrávačiek

Príhody a životné skúsenosti Tatarku boli zachytené na audiokazety a s odstupom času boli s týchto nahrávok vytvorené prepisy z ktorých vzniklo dielo Navrávačky. Nahrávanie najprv prebiehalo úplne náhodne a bolo len akýmsi spestrením rozprávania, myšlienka vytvoriť z nahrávok pamäte prišla až neskôr a aj napriek tomu neprebiehalo nahrávanie v uvoľnej priateľskej atmosfére bez akéhokoľvek dodržiavania pravidiel, ktoré by mohli narušiť neviazaný priebeh rozhovorov medzi Evou Štolbovou a samotným Tatarkom. Aj vďaka tomu sa nám dostáva dielo ktoré je autentické a menšie editorské úpravy boli nevyhnutné iba pri formálnej stránke diela.

Tatarkove diela majú spravidla empirický základ. Autor sa stotožňuje s hlavnou postavou respektíve postava nadobúda atribúty samotného autora v súkromnom živote. Postavenie literárneho diela na základe vlastných skúseností Tatarka prezentuje formou ktorá je jemu vlastná. Rozprávanie ktoré je presvedčivé či pre široké alebo úzke publikum bolo základom jeho diel. Rozprávačský talent ktorý mu slovenský jazyk dovoľuje bohato rozvíjať sa stáva nástrojom ktorým prekonáva prekážky a zaceľuje trhliny. Publikum zaujal presvedčivosťou, ale nakoľko dokázal presvedčiť sám seba? „*Tatarkovská stávka je stávkou s vlastnou výrečnosťou: dokážem presvedčiť samého seba, že moje dielo i dielo môjho života je kontinuálnym zmyslotvorným procesom, tvorbou vlastnej ľudskej i národnej osobnosti?*“³⁴

Navrávačky nám poskytujú pohľad do života Dominika Tatarku, do jeho myslenia a k jeho názorom, ktoré dlhú dobu nemohol prezentovať. Dielo je nesúrodým denníkom života autora, príbehy sa striedajú s nejasnými pasážami ktoré sú vytrhnuté z kontextu , no aj napriek tejto skladbe sú Navrávačky najlepším preniknutím k pochopeniu a dekodovaniu života a tvorby Tatarku. „*V Navrávačkách Tatarka rozpráva o svojom detstve, štúdiách, literatúre, o celom živote, vyznáva sa zo svojej lásky k životu a k Slovensku.*“³⁵

---

³⁴ MIKULA, V. 1997. Od baroka k postmoderne, s. 107

³⁵ PERSTICKÁ, D., PŘEROSTOVÁ, L. 1991. Dominik Tatarka a ti druhí, s. 151

2 4 Intertextualita v Rozhovoroch bez konca

Novela Kohútik v agónii, je jedna z dvoch noviel ktoré vyšli spolu s novelou Ešte s vami pobudnúť pod titulom Rozhovory bez konca. V tomto diele je zreteľné že Tatarka prechod od moderny k postmoderne preklenul veľmi dobre.

Novela Kohútik v agónii, prináša do slovenskej literatúry prvky typické pre postmodernu. Prevládajú tu reflexie, spovede a autobiografické prvky, autor sa zaoberá otázkami typickými pre existencializmus, prelínajú sa tu prvky fiktívne a nefiktívne. Zamýšľa sa nad smrťou a zmyslom života a nezmyselnosťou vojny. „*Paľko, Žiješ? Žijem? Úškrn prebehne mu tvárou, pokrčí plecami: A či ja viem? Teraz po vojne ľudia sa tak vítajú: Žiješ? Nič na tom nie je nezvyčajné. Ale on si pomyslí, že sestre pripomína mŕtveho. Katarínka môžem ja za to, že tvoj chlapec tu nie je miesto mňa? Paľko, ty žiješ, žiješ. Ale môj chlapec Milko, v zemi hnije. Odpusť.*“³⁶

V novelách máme možnosť pozorovať človeka v krajných životných situáciách čo je typické pre existencializmus a taktiež pre život Dominika Tatarku. Autor do textu zakomponoval skryto ,ak nie celý svoj životný príbeh, tak určite máme možnosť nájsť podobnosti s prežitými udalosťami autora, ako napríklad strata dieťaťa. V diele Kohútik v agónii stráca matka nezmyselne svojho syna iba kvôli svojej materskej láske, keď nechcela aby ušiel spolu so svojim otcom do lesov, ale zostal pri nej. „*Práve pred nimi bránu do bane otvárajú. Oni, nie ja, na druhý svet idú, idú do tej bane, práve dochodia... ...Za mojim chlapcom v škoricovom kabátiku zavrela sa brána bane. Rata, bože!*“³⁷ Smrť dieťaťa bola nezmyselná a bola dôsledkom pomsty za padlých nemeckých vojakov. Tatarka taktiež prišiel o svojho prvorodeného syna v Slovenskom národnom povstaní. Aj keď nie priamo v boji, ale vojna nepriamo zapríčinila jeho smrť, nakoľko nebolo možné získať potrebné lieky ktoré by jeho syna zachránili. Ako sám Tatarka hovorí: „*Teraz batériu diel nepotrebujem, ale jedno lietadlo, aby išlo, aby donieslo aureomycín. Nedonieslo, môj chlapec bol odsúdený na smrť. Ešte nemal dva roky. No a tak mi zomieral dva týždne v náručí. Pocikal sa. Videl som, že to je pocikanie zo smrtnej úzkosti. Decko vie, teda otec a tak, pomôcť mu nemôže, nevie. A tak zomrel môj prvorodený syn Peter.*“³⁸ Obidva prípady smrti majú spoločnú charakteristickú črtu, a to bezmocnosť v danej situácii niečo zmeniť. Či už ide o matku malého Milka, kde nebola možnosť chlapca zachrániť pred nemeckými vojakmi, tak aj u samotného Tatarku,

³⁶ TATARKA, D. 1959. Rozhovory bez konca, s. 15

³⁷ TATARKA, D. 1959. Rozhovory bez konca, s. 78-79

³⁸ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 264

ktorý pre záchranu svojho syna nemohol nič urobiť pretože nebolo možné aby sa dostal k liekom potrebným k vyliečeniu, ktoré vo vojnovom období neboli prístupné na území ktoré ovládali boje. Silný emociálny zážitok ktorý pri smrti svojho syna prežil, zakódoval aj do tejto novely. Bezmocnosť a nezmyselnosť smrti oboch detí je zrejmá a neodvratiteľná.

Smrť sa stáva v živote Tatarku determinujúcim faktorom ktorý určuje jeho nazeranie na svet a takisto sa dostáva aj do jeho tvorby. Ako sa dozvedáme z jeho rozprávania pri nahrávaní Navrávačiek, smrť bola súčasťou jeho života už od detstva. Či ide o vojnu, povstanie, či samovraždu jeho rovesníka, ktorá bola zapríčinená jeho nespokojnosťou či nezaujímavosťou jeho života. „*No a ten môj kamarát vychodil ľudovú školu. Bol chudobný, išiel do papierového závodu v susednej obci, lepil sáčky, lepil sáčky, takým škrobom. Jeho to nebavilo... ...a hovorí mi: Ne, to už ma nebaví, mē to už nebaví. A jednou v letnóm polední lehl si pod rýchlik a rýchlik mu přesně odštíkl vrch lebky.*“³⁹ Tatarka však poukazuje na to, že to nebolo prejavom akéhosi intelektuálneho vzdoru, bolo to gesto prostého človeka ktorého nebavil život a chcel svoj mozog zamestnať niečím užitočným a zaujímavým.

Už v útlom veku sa Tatarka takmer stal obeťou krutých podmienok života na slovenskej dedine v období prvej svetovej vojny. „*Keď som mal päť rokov, dostal som zápal pľúc, prudký zápal pľúc, ale moja mama musela ísť zväzať drevo z hory. Mama na mňa nazrela, ja som bol zachumlaný do kožuchov ako zvieratko a povedala: Dominiko, lepšie ti bude, keď pôjdeš. Stiahla zo mňa kožuch a odišla s koňmi do hory.*“⁴⁰ Avšak následne sa v jeho matke prebudilo svedomie a vrátila sa za synom. Táto udalosť bola ďalším determinujúcim zážitkom ktorý formoval jeho tvorbu. Úzky citový vzťah k matke, a teda generalizovane aj k ženám, vyplynul najmä z jeho osobnej skúsenosti a pozorovaní správania jeho matky ale aj z faktu že nepoznal otca. Silný vzťah k ženám máme možnosť vidieť v priereze celej Tatarkovej tvorby.

---

³⁹ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 59-60

⁴⁰ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 65

Láska sa stáva pre Tatarku, jediným skutočným priestorom ľudskej slobody, ide tu však o slobodu lásky, nie slobodu sexu. Neuznáva obscénnosť, to je pre Tatarku neprekročiteľná hranica, ktorá znamená násilie.⁴¹ Úcta k ženám je tu jasne viditeľná. V zbierke Rozhovory bez konca je žena prezentovaná ako silná osobnosť, ktorá dokáže znášať útrapy každodenného života. Postava Katarínky v novele Kohútik v agónii, sa napriek ohromným životným skúškam nakoniec vzoprie osudu a postaví sa opäť na vlastné nohy. Práve odhodlanie, a sila ktorú preukáže majú súvislosť práve s matkou Dominika Tatarku ktorá bola pre neho stelesnením odhodlania, nepoddajnosti a húževnatosti. V diele Navrávačky Tatarka rozpráva o svojej matke hlavne v prvých troch kapitolách a ale samozrejme sa vracia k nej veľmi často, vo svojich spomienkach a príhodách. Za všetky slová chvály ktoré smeroval na svoju matku uvádzam citáciu ktorá najlepšie vystihuje jeho postoj k matke. „*Nemôžem dopustiť ja na svoju mater ani krivú myšlienku.*“⁴²

---

⁴¹ ZAJAC, P. 1993. Tatarkova cesta. In: Slovenská literatúra, 40, č. 2-3

⁴² ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 61

2 5 Postmoderné prejavy v tvorbe Dominika Tatarku

V stredoeurópskom regióne existovali dva typy postmodernity. Prvý typ, ktorý mal existenciálnu podobu reprezentovala tvorba D. Tatarku, R. Slobodu, J. Johanidesa, D. Mitanu ale predovšetkým diela českých autorov B. Hrabala a M. Kunderu. Druhým typom bol palimpsest ktorý je založený na intertextualite a to hlavne u autorov ako napríklad P. Vilikovský, M. Bútora a taktiež P. Pišťanka.⁴³

V postmodernej tvorbe Tatarku sa pri bližšom pohľade môžeme dopátrať k spôsobu akým diela tvoril, teda aký postup písania zvolil. V postmodernej literatúre sa do popredia dostal palimpsest a existencializmus. „*Existenciálna podoba postmodernity sa vyvinula aj v stredo-, resp. východo-európskom priestore, kde spoločenská absurdita dosiahla taký stupeň, že priam núkala témy na spracovanie.*“⁴⁴ Technika palimpsestu Tatarkovi poskytla nové možnosti písania, nakoľko v období tvrdého socializmu nemohol niektoré svoje diela publikovať. *Metóda aplikácie palimpsestu je dôvodom, že rituál často zamieňa naráciu, resp. aj narácia môže mať ritualizovanú podobu. Obrazne povedané: ide o použitie masky a kostýmu, ktoré výrazne menia ľudskú tvár a identitu postavy.*“⁴⁵

Presne túto zmenu, na prvý pohľad nebadateľnú, Tatarka využíval. Nemohol si dovoliť otvorenú kritiku vládnucej vrstvy a režimu. Avšak, mohol zakódovať do svojich diel charakteristické črty pre dané obdobie, či spôsoby správania alebo typické praktiky používané vládnucou triedou. V diele *Démon súhlasu*, vyslovil ako prvý slovenský autor, po viacerých dielach socialistického realizmu satirický obraz stalinizmu. Toto dielo ktoré najprv vyšlo v časopise *Kultúrny život*, vyvolalo vlnu súhlasu ale taktiež sa vzniesla vlna kritiky a to hlavne z oficiálnych miest. Tatarka v diele z groteskným zveličením zobrazuje tragický osud umelca ktorý sa kvôli výhodám zapredá totalitnému režimu. Otvorene podáva pravdu o sovietizácii slovenskej spoločnosti po roku 1948. *Démon súhlasu* bol taktiež vyjadrením sklamaní Tatarku, pretože patril k tým ľuďom ktorý sa stotožnili s komunistickými ideálmi, uverili v legitimitu moci, ktorá tvrdila že sa o tieto ideály usiluje. Tatarka písal v prospech týchto ideí ale skoro pochopil kde je pravda, a rozhodol sa zobrazit' krutosť a bezvýhodiskovosť stalinistického režimu a politickej totality vo všeobecnosti. Tatarka

⁴³ ŽILKA, T. 1997. Existenciálna a palimpsestová próza, In: *Od moderny k postmoderne*, s. 71

⁴⁴ ŽILKA, T. 1997. Existenciálna a palimpsestová próza, In: *Od moderny k postmoderne*, s. 74

⁴⁵ ŽILKA, T. 1994. Postmodernizmus v literatúre, In: *Literárny text v postmoderne*, s. 13

takisto opísal aj dôvod a cestu ako sme sa do tejto situácie dostali a to konkrétne v próze O vládcovi Figurovi.⁴⁶

Dôležitým faktom je aj samotná situácia autora ktorá nebola vôbec prijateľná a jeho súkromný život bol pretkaný patáliami. „Dôležitým faktorom je to, že D. Tatarka vskutku nemal na ružiach ustlané v období, keď v 70. rokoch vznikala jeho próza, popretkávaná autobiografickými črtami. Priatelia sa od neho odvracali, málokto mu pomáhal, ba ani jeho finančná situácia nebola príliš uspokojivá. Knihy mu vychádzali iba v samizdate, predovšetkým v Prahe za pomoci L. Vaculíka. Preto autor inklinoval k existenciálnej próze, ktorá akoby potvrdzovala existencializmus ako filozofický smer. Hovorí sa, že autenticita sa v človeku prebúdzá predovšetkým v krízových situáciách... .. Medzi týchto ľudí patril aj D. Tatarka so svojimi existenciálnymi starosťami. V krízovej situácii sa rozhodol tvoriť ďalej, prácou prekonával každodenné úskalia.“⁴⁷

Autobiografické črty ktoré má postava Bartolomej Boleráz, ktorý odhalí škodlivosť systému a snaží sa o nápravu, sú evidentné. Tatarka sám seba zakódoval do hlavnej postavy a podáva tak svoju vlastnú výpoveď a taktiež sa verejne ospravedlňuje za svoje predchádzajúce myšlienky a činy.

---

⁴⁶ PERSTICKÁ, D.,PŘEROSTOVÁ, L. 1991. Dominik Tatarka a ti druzí, s. 144-146

⁴⁷ ŽILKA, T. 1997. Existenciálna a palimpsestová próza, In: Od moderny k postmoderne, s. 77

3 Význam tvorby Dominika Tatarku

Dominik Tatarka patril určite k najvýznamnejším slovenským disidentom. Jeho diela boli populárne nie len na Slovensku ale najmä za hranicami, to súviselo z časti zákazom publikovania jeho diel, ale určite to bolo hlavne jeho vynikajúcim rozprávačským štýlom a zaujímavosťou jeho tvorby. Tatarka poskytol čitateľom presne to čo v ťažkých dobách potrebovali, ale nerobil tak na základe ich požiadaviek a kvôli svojej popularite, ale činil tak na základe vlastnej skúsenosti a vlastného cítenia s ktorým sa čitatelia dokázali stotožniť. *„Tatarka ponúkal to, čo dobe chýbalo: pevnú, priam topograficky ukotvenú predstavu o kultúre, ďalej skúsi sekularizovanú duchovnosť a skúsenosť transgresie; a napokon vedomý a pestovaný pocit príslušnosti ku komunitě, k obci. Všetky tieto rozmery boli pritom osobne garantované jeho vlastnými postojmi a činmi, jeho integrálnou osobnosťou.“*⁴⁸

Tatarka dokázal uctievať národnú kultúru bez toho aby bol považovaný za nacionalistu, bol taktiež človekom duchovným ale dôležité je že bez náznaku klerikalizmu. Vyznával slobodu a bol vášnivým odporcom násilia v každej dobe dejín, či už v roku 1938 alebo v roku 1968. A nebol to len postoj ktorý zastával, podpisom Charty 77 jasne dokázal prezentovať svoj postoj k slobode prejavu a konania.

---

⁴⁸ BÚTORA, M. 1993. „Krásny chlap“ alebo o pestovaní charakteru, In: Slovenská literatúra, 40, č. 2-3

3 1 Tatarka , jeho vzťah a prínos Slovensku

Vzťah k Slovensku mal Tatarka vždy veľmi kladný, bol predsa rodákom a jeho výchova mala na tento vzťah determinujúci vplyv. Prostredie slovenskej dediny na ktorej boli tradície niečím neodmysliteľným boli hlavnou príčinou lásky k národnej kultúre. Tradície sa dedili po generáciách a to bolo pre Tatarku ideálom v ktorom vyrastal a videl v ňom zmysel. Preberanie kultúrnej tradície národa a rodiny bolo obzvlášť dôležité pre ďalšie generácie ktoré potrebujú vodcov aby im tradície odovzdali. Túto úlohu podľa neho mali plniť hlavne rodičia. *„Tam je otázka rodinných tradícií, napríklad. Ak maminka svým životným dílom presvedčí svoje dieťa... Moja maminka bola nadovšetko... ... A moj otec bol dĕlníkem, horníkem, spisovatelem a bol takým človekom... – to jsou ideály.“*⁴⁹

Tu je možné dodať že Tatarkovi nebol ľahostajný osud slovenského národa a snažil sa o zachovanie jeho tradícií a kultúrneho dedičstva. Na Slovensko nezabúdala ani pri pobytoch v zahraničí a snažil sa o jeho predstavenie na každom mieste ktoré navštívil. Pri pobyte vo Francúzsku kde študoval v dobe keď Slovensko stálo na pokraji straty slobody veľmi citlivo prežíval tieto momenty, pretože pre mocnosti Anglicko a Francúzsko, bolo Československo len bezvýznamnou krajinou v strede Európy. Toto Tatarka nechcel pripustiť, Slovensko bolo pre neho niečo viac ako pre ostatných a to zreteľne prezentuje v Navrávačkách kde poukazuje na to že patríme do Európy a sme súčasťou dejín. *„To je jeden hrdý národ alebo malá obec, ktorá v sebe pestuje nejakú cnosť, hrdosť, nejaké povedomie svätej úrovne patričnosti. My sme vždy patrili a budeme patriť do tvorby, do snaženia Európy a tohto sveta.“*⁵⁰

Tatarka prínos slovenskej literatúre bol hlavne v dielach ktoré vytvoril, ale taktiež dokázal podporiť nové , pokrokové myšlienky ktoré v slovenskej literatúre dovtedy absentovali. Bol prvým autorom ktorý verejne kritizoval vládnu triedu a systém moci vytvorený komunistickým režimom. Dielo Démon súhlasu bolo prvým impulzom k odkrytiu kultu osobnosti a škodlivosti režimu pre obyčajných ľudí a pre celý štát.

⁴⁹ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 86

⁵⁰ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 181

Propagácia spolupráce a pochopenia medzi národmi bola taktiež jednou z dôležitých súčasti Tatarkovho prínosu. Jeho pobyty v zahraničí mu boli veľmi nápomocné v pochopení rozdielnych kultúr a spôsobov. Nebol človekom ktorý kultúru iba vníma, kultúru prežíval a snažil sa ňou stotožniť a pochopiť ju. Ani pri tomto životnom štýle však nezabúdala na svoje korene a vždy zostával Slovákom. Keď študoval v Prahe a neskôr odchádzal do Francúzska bol stále hrdý na svoj pôvod. *„Co si z Prahy odvážel s sebou do Francie? Velkou lásku k Čechum a hlavně k české kulturě. Pobyt v Praze z něho neudělal pražského Slováka, nepředělal ho na Čeha. Zustal plně „slovenským Slovákem“, navíc ale s velkým smyslem pro kulturu českou, francouzskou a porozumění pro kontakt s ostatními kulturami. Vývojově to pro neho byla léta, která mu rozhodně dopomohla stát se v budoucnu jedním z nejvýznamnějších slovenských spisovatelů dvacátého století.“*⁵¹

Už v medzivojnovom období Tatarka chápal dôležitosť komunikácie medzi kultúrami rozdielnych národov. Preberanie užitočného a naopak dištancovanie sa od zlého a nepotrebného bolo presne to čo Tatarka očakával od kultúrneho kontaktu medzi národmi. Odsudzoval nepriateľstvo medzi národmi a propagoval porozumenie a pochopenie. Vyzýval k tomu aby národy „dospeli“ a prekonali svoju obmedzenosť *„a prestali sa nenávidieť a zabíjať, ale začali sa milovať a uctievať.“*⁵² V dnešnej dobe je tento postoj v podstate nevyhnutnosťou. *„Najmä v súčasnosti, v období rýchleho technického rozvoja a v čase globalizácie, je nepredstaviteľná tendencia uzavretosti a izolácie jednej kultúry od druhej. V dôsledku civilizačného pokroku sa vytvárajú vždy nové kultúrne potreby, ktoré stimulujú či už priamo alebo sprostredkované ku kultúrnym kontaktom, prinášajúcim pohyb v rámci jej vnútorných obsahov, zmenu a modifikáciu kultúrnych vzorov.“*⁵³

---

⁵¹ EIS, Z. 2001. Dominik Tatarka mezi domovem, Prahou a Paríží, s. 92

⁵² ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 161

⁵³ VARGOVÁ, Z. 2005. Fenomémm národnostná kultúra, In: Kultúra a súčasnosť 2, s. 25

3 2 Cena Dominika Tatarku

Dôkazom toho ako sa Tatarka pričínil o rozvoj literatúry je aj cena ktorá nesie jeho meno. Táto cena je považovaná za najprestížnejšie slovenské literárne ocenenie a je určená autorovi za výnimočné literárne dielo, ktoré naplňa humanistické tradície slovenskej kultúry a v tomto zmysle nadväzuje na duchovný odkaz Dominika Tatarku. V rámci aktivít na podporu kultúry a umenia Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika v spolupráci s Porotou Ceny Dominika Tatarku a Nadáciou Milana Šimečku udeľuje každoročne Cenu Dominika Tatarku za literatúru. Hlavnú zodpovednosť za udeľovanie Ceny Dominika Tatarku prevzal Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika na seba v roku 2000, od roku 2004 ju udeľuje v spolupráci s Porotou Ceny Dominika Tatarku. Prostredníctvom udežovania tejto ceny Konzervatívny inštitút realizuje svoj zámer podporovať kultúru, v tomto prípade literatúru.⁵⁴

Cena sa odovzdáva od roku 1994 a za svoje diela nesúce sa v duchu odkazu Dominika Tatarku získali už mnohý významný umelci. Punc najvyššej kvality navyše toto ocenenie dostáva tým, že môže byť autorovi udelené iba raz za život. Medzi držiteľmi ceny sa nachádzajú napríklad Pavel Vilikovský, Dušan Dušek, Ivan Štrpka, Milan Hamada, Milan Lasica či držiteľ ceny za rok 2009 Juraj Mojžiš.

Mnohých držiteľov ceny Tatarka bytostne ovplyvnil či už jeho tvorbou alebo osobným priateľstvom. Eseje držiteľov ceny, sú poctou samotného Tatarku ktorého si vážili ako autora a človeka.

Milan Hamada sa vyjadruje: Chaotická situácia v dnešnej slovenskej kultúrnej obci vydáva svedectvo o tom, že demokratické tradície v našom kultúrnom povedomí sú veľmi slabé a krehké. Práve preto ich treba zo všetkých síl utvárať. Máme sa o čo opierať, máme na čo nadväzovať. Naš národ si najmä v spolupráci s českým národom vytváral a pestoval demokratické cnosti. Jedným zo stavebných kameňov tejto demokratickej kultúrnej tradície našej národnej kultúry je aj život a dielo Dominika Tatarku. Tento muž stelesňuje básnickú silu a mravnú veľkosť slovenského ducha. Na ňom možno a treba zakladať občiansku i národnú slobodu člena slovenského národného spoločenstva.⁵⁵

---

⁵⁴ [online]<http://www.konzervativizmus.sk/article.php?171>

⁵⁵ [online]<http://www.konzervativizmus.sk/article.php?1096>

Pavel Vilikovský: Dominik Tatarka nestratil povedomie a hrdosť občana ani v časoch, keď sa slovo „občan“ vyskytovalo iba v názve predmetu „občianska výchova“, na ktorom nás učili socialistickému vlastenectvu. Občianskosť tak prerastala Tatarkovým dielom i životom, že sa z nich nedala vyoperovať, ani keď to znamenalo zmrzačenie jedného i druhého; predstavovala pre neho hodnotu, ktorej sa nebol ochotný zriecť. Keď sa dnes nie celkom vlastnou vinou učíme občianskosti ako cudziemu jazyku, keď sa veľmi váhavo zúčastňujeme na praktikách a často rozmýšľame, ako by sme sa uliali, spomeňme si na Dominika Tatarku a uvedomme si, že iba zo slobodných, hrdých občanov môže vzniknúť slobodná, hrdá spoločnosť, v akej chceme žiť.

Ivan Štrpka: Dôvod na zamyslenie: na Slovensku je disident vždy osamelec. Zopár osamelcov. Nikde paralelná obec. Len hrdina tvrdo vytvorenej izolácie. Tvorí kultúru vlastne bez akejkoľvek kultúrnej štruktúry. S ľuďmi „zvonka“, teda s ostatnými, komunikuje predovšetkým ako Dominikove „presadené“ stromy. Alebo prostredníctvom Slobodnej Európy. Základom Dominikovej osamelej disidentskej vzbury proti normalizačnému boľševizmu nebola nijaká ideológia, ale kultúra. Trvanie, bezpodmienečné nástojenie na slobode kultúrneho obcovania jednotlivých, a preto rôznych občanov, ktorí práve ním udržujú pri živote otvorenú obec slobodných ľudí.⁵⁶

Tieto príklady nám poskytujú pohľad na to ako vnímali Dominika Tatarku a jeho prínos v oblasti literatúry niektorý slovenský autori. Ako môžeme vidieť, oceňujú hlavne jeho odhodlanie a oddanosť svojej myšlienke slobody. Sloboda bola vždy pre Tatarku jednou z hlavných priorít nakoľko on sám sa snažil o to aby bol slobodný. Aj keď sa mu slobody v pravom slova zmysle nepodarilo nikdy dosiahnuť. Nestal sa vznešeným starcom ani nesmrteľným akademikom, ale slobodným človekom. Nechcel sa pomstiť a nástojčivo predkladať svoje myšlienky ako absolútnu pravdu. „*No naozaj, mstít už dávno sa nechí. Ani, ani hlásať, že moja pravda je tá, tá jediná, pravá, nepochybná. To ste vy všetci, poviete, ako si vec predstavujete, tak to je demokratický princíp dohody.*“⁵⁷

---

⁵⁶ [online] <http://www.konzervativizmus.sk/article.php?1096>

⁵⁷ ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 279

3 3 Pohľad na Tatarku a jeho tvorbu mimo Slovenska

Tatarkove diela mali silnú výpovednú hodnotu taktiež mimo územia Slovenska nakoľko jeho inšpiráciou bola aj situácia mimo nášho územia a jeho pobyt v zahraničí. Napríklad dielo Prútené kreslá vzniklo na základe jeho pobytu vo Francúzsku, počas štúdia na Parížskej Sorbone.

Tatarka bol populárny hlavne v Spojených štátoch pretože jeho diela vychádzali za pomoci jeho priateľov najmä vo vydavateľstve 68 Publishers v Toronte, a Prahe našiel Tatarka útočisko v Edici Petlice. Množstvo jeho priateľov pôsobilo v Prahe kde našli útočisko a stretával sa s nimi na rôznych miestach Čiech, Moravy a aj Slovenska. Medzi jeho priateľov patrili najmä disidenti ktorý sa venovali literatúre ako napríklad Dagmar Havlová, Hana Večerová, Petr Kabeš, Milan Jungmann, Miroslav Kusý či neskorší prezident Václav Havel. K zvyšovaniu povedomia prispieval aj samizdatový časopis Fragment K, ktorý sa snažil prezentovať čitateľom osobnosť a tvorbu Dominika Tatarku.

Počas štúdií na Karlovej Univerzite v Prahe sa Tatarka dostáva k dielam ktoré ho inšpirujú a posúvajú jeho myšlienky ďalej. Jeho inšpiráciou boli najmä diela F. Kafku, E.A. Poea, J. Galsworthyho ale značnej miere to bol Albert Camus, ktorý ho v nemalej miere ovplyvnil. Knihu o zrode spisovateľa napísal aj Tatarkov osobný priateľ Zdeněk Eis, ktorý vo svojej knihe podáva komplexný zrod Tatarku ako svetového autora. Ako sám v predslove hovorí: *„Dominik Tatarka bezpochyby necháva po celý život prostupovať svet skrze své nitro svérázným způsobem. Ví už na samém počátku své tvůrčí dráhy, že na prvním místě stojí autenticita textu, a je ochoten na sebe vzít rizika, která z toho eventuálně mohou plynout. Spisovatel v jeho smyslu není ten, kdo pouze sepisuje děje, vrší zajímavé příběhy, umný text prezentuje v příhodách a přitom popisuje dávno popsané.“*⁵⁸

Tatarka bol pre zahraničie zaujímavý najmä kvôli tomu, že na Slovensku nebolo veľa spisovateľov ako on. Václav Černý chápe Tatarkovu prácu ako úvahu o podstate a význame kultúry vôbec a národnej kultúry obzvlášť a hodnotí ju ako „dúsažný a kultúrne i národne mravní čin“, ktorý „zakládá kulturní i národní čest.“⁵⁹

Mnoho známych osobností sa vyslovilo o Tatarkovi ako o slovenskom Európanovi. Toto označenie je zrejme z viacerých dôvodov. Jeho cesty po Európe sa stali jeho inšpiráciou

⁵⁸ EIS, Z. 2001. Dominik Tatarka mezi domovem, Prahou a Paříží, s. 5

⁵⁹ BŮTORA, M. 1993. „Krásny chlap“ alebo o pestovaní charakteru, In: Slovenská literatúra, 40, č. 2-3

a zdrojom kultúrnej tolerancie a porozumenia. Jeho pohľad na kultúru Európy bol pokrokový, snažil sa o zblíženie kultúr a o uctievanie sa navzájom. Bol odporcom uzavretosti kultúr do seba, násilia a neznášanlivosti medzi národmi a snažil sa o vytvorenie prostredia ktoré by poskytovalo slobodu v každej stránke života a tvorby. Ako sám hovorí: „*A najmä nemôžeme pokračovať v nepriateľstve jeden voči druhému, jeden národ voči druhému národu, jeden kontinent proti druhému...*“⁶⁰

Aj tieto názory prispeli k tomu, že Tatarka a jeho tvorba sa stáva zaujímavou aj mimo hraníc Slovenska. Jeho názory mali výpovednú hodnotu v každej stredoeurópskej krajine. Keď v osemdesiatych rokoch začala veľká diskusia o strednej Európe, Tatarka sa k tejto téme nevyjadroval a nezúčastnil sa jej. Avšak jeho predstavy obce však úzko súvisela so strednou Európou. „*A napokon je tu presvedčenie, že štát musí dodržiavať základné ľudské práva a dať občanovi právo na verejnú kontrolu moci. Tatarkov princíp obce ako miesta demokracie, ako miesta, kde štát rešpektuje občana, ale ja obce ako obeť, lebo „sú veci, za ktoré stojí za to trpieť“, je aj jeho aktuálnym prínosom do stredoeurópskej diskusie, ktorá je dnes možno oveľa aktuálnejšia, ako sa po roku 1989 začalo zdať a mnohým sa ešte zdá. Tatarkova predstava nielenže zapadá do tohto širšieho európskeho rámca, ale ho aj rozhodujúcim spôsobom spoluvytvára.*“⁶¹

---

⁶⁰ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky, s. 159

⁶¹ZAJAC, P. 1993. Tatarkova cesta. In: Slovenská literatúra, 40, č. 2-3

Záver

Spoločenská a politická situácia na území Slovenska v medzivojnovom období a takisto aj v období po druhej svetovej vojne ovplyvnila každú stránku života. Ako sme poukázali v práci, toto obdobie formovalo aj samotného Dominika Tatarku a jeho svetonázor, bolo determinantom autorovho života a to sa odráža v jeho literárnych dielach, ktoré mali výpovednú hodnotu hlavne v danom období ale hlavnú myšlienku nestrácajú ani po desaťročiach.

Autor svojimi dielami prispel k formovaniu kultúry tej doby, prináša nové impulzy a myšlienky ktoré sa stali manifestom doby v boji za slobodu a vyjadrovali nový postoj k svetu, ktorý bol doposiaľ tabuizovaný. Vládnuca vrstva neposkytovala to čo Tatarka od nej očakával. Príslušnosť a sympatie k režimu síce najprv otvorene propagoval a pracoval pre prospech týchto myšlienok avšak po tom ako odhalil škodlivosť a chybné názory, ktorými sa prezentovala, okamžite sa tejto idei zriekol a to nielen formálne ale radikálne odmietol ďalšiu kooperáciu s režimom. V tomto období vznikali jeho najhodnotnejšie diela ktoré prezentovali jeho kritický postoj a boli groteskným opisom tejto ideológie a jej prisluhovačov a vyznávačov.

Na formovanie Tatarkovej tvorby mali tieto udalosti obrovský dopad, zmenil svoju rétoriku takmer zo dňa na deň. Vždy vyslovoval názory ktoré mali byť platné a nemenné a keď tieto názory stratili zmysel, nahradil ich novými. Tento spôsob tvorby a prezentovania svojich myšlienok bol radikálny , avšak vždy si tento postoj dokázal logicky obhájiť. Nebol autorom ktorý menil myslenie z titulu pohodlnosti, respektíve ku svojmu pohodliu. Jeho názor vyjadroval jeho skutočný postoj k problémom a spoločenskej situácii, neskrýval svoje názory, za čo bol neskôr mocou utláčaný a odstrčený do ústrania.

Dominik Tatarka sa stal autorom ktorý patril k najvýznamnejším a najoriginálnejším vo svojej dobe. Bol jedným z hlavných postáv ktoré formovali podobu slovenskej literatúry po dobu niekoľkých desaťročí. Jeho diela zastávajú v mnohých ohľadoch kľúčovú funkciu pri niektorých etapách jej vývoja a stávajú sa symbolom slobody a nezávislosti ducha. Jedným z hlavných črt jeho tvorby bolo nekonečné hľadanie hodnôt človeka a života. Tatarka bol typom európsky a humanisticky orientovaného spisovateľa, ktorý však vždy zostal hlavne veľkým slovenským autorom , ktorý sa do slovenskej kultúry nezmazateľne zapísal. Nezastavil ho ani útlak, a potláčanie jeho základných slobôd a preto sa stal spisovateľom ktorý vždy bude vzorom pre ďalšie generácie spisovateľov a jeho diela a názory budú mať

vždy svoju výpovednú hodnotu a morálny odkaz ktorý sa vždy snažil svetu nezištne odovzdať.

„Jeho sila nie je v prísne sledovanej dejovej línii, v presne vymedzenej téme, sujete, lež v tom dostať tému a sujet do novej, inej, vyššej symbolickej polohy, v ktorej realita prechodí do podobenstva; jeho prednosť je pohľad z viacerých strán.“ (Alexander Matuška)

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BÚTORA, M. 1993. „Krásny chlap“ alebo o pestovaní charakteru, In: Slovenská literatúra, 40, 1993, č. 2-3
- EIS, Z. 2001. Dominik Tatarka medzi domovom, Prahou a Paříží. Praha, Gutenberg, 2001. 142 s. ISBN 80-86349-03-9
- HAMADA, M. 1993. Tatarkova koncepcia kultúry. In: Slovenská literatúra, 40, 1993, č. 2-3
- Kultúra a súčasnosť. 2005. Nitra: Ústav národných a národnostných kultúr, FSŠ UKF v Nitre, 2005. 162 s. ISBN 80-8050-859-3
- Literárny text v postmoderne. 1994. Nitra: Vysoká škola pedagogická v Nitre, 1994. 95 s. ISBN 80-88738-59-8
- MIKULA, V. 1997. Od baroka k postmoderne. Levice: L.C.A, 1997. 144 s. ISBN 80-88897-07-6
- PERSTICKÁ, D., PŘEROSTOVÁ, L. 1991. Dominik Tatarka a ti druzí. Brno: Státní vědecká knihovna Brno, 1991. 173 s. ISBN 80-7051-046-3
- ŠTEVČEK, J. 1989. Dejiny slovenského románu. Bratislava: Tatran, 1989. ISBN 80-222-0036-0
- ŠTOLBOVÁ, E. 2000. Navrávačky s Dominikom Tatarkom. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2000. 328 s. ISBN 80-88878-63-2
- TATARKA, D. 2009. Démon súhlasu. Bratislava: Artforum, 2009, 104 s. ISBN 978-80-969226-8-0
- TATARKA, D. 1990. Prútené kreslá. Bratislava: Smena, 1990. 112 s. ISBN 80-221-0112-5
- TATARKA, D. 1959. Rozhovory bez konca. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1959. 207 s.
- ZAJAC, P. 1993. Tatarkova cesta. In: Slovenská literatúra, 40, 1993, č. 2-3

ZELENKA, M. 2008. Střední Evropa v souvislostech literární a symbolické geografie. Nitra: Univerzita Konštantína filozofa, 2008. 182 s. ISBN 978-80-8094-371-4

ŽILKA, T. 1995. Test a posttext. Nitra: Vysoká škola pedagogická v Nitre, 1995. 140 s. ISBN 80-88738-58-X

Internetové zdroje:

Vydavateľstvo Formát. 2002. Dominik Tatarka. [online] Pezinok: Formát, 2002. [citované 11.5.2010] Dostupné na internete:

http://books.sk/writer_card.jsp?id=183

Konzervatívny inštitút M.R.Štefánika, 2006. Eseje nositeľov Ceny Dominika Tatarku 1994 – 2005. [online] Bratislava: Konzervatívny inštitút M.R.Štefánika, 2006. [citované 21.5.2010] Dostupné na internete:

<http://www.konzervativizmus.sk/article.php?1096>

Konzervatívny inštitút M.R.Štefánika, 2010. Cena Dominika Tatarku. [online] Bratislava: Konzervatívny inštitút M.R.Štefánika, 2010. [citované 19.5.2010] Dostupné na internete: <http://www.konzervativizmus.sk/article.php?171>